

Uns altres “quaranta” d’interés cultural. Introducció a l’etnomatemàtica.

Daniel Climent
Professor de Ciències

En números anteriors de DAUALDEU hem tingut ocasió de parlar de la importància cultural del número quaranta. Ho vam constatar pel que fa a les quarantesimes¹, la Quaresma², les festes relacionades amb els quaranta dies³, marca temporal que sol representar un esdeveniment frontissa o bé un temps de maduració que anuncia un canvi qualitatiu (com, p.ex, l’inici de la primavera⁴).

Ja hi avançàvem que tornàriem a parlar-ne, tant pel que fa als quaranta anys com per altres referents culturals no cronològics (jocs, esports, agrupacions humanes, etc.).

En qualsevol cas, el tema ofereix un bon motiu, alhora que un recurs, per transitar per la nostra cultura i per la cultura universal. Reprenguem el viatge.

Els quaranta anys com a període

Segons la Bíblia⁵, Moisès es va refugiar a l’aràbiga Madian (Ac 7,30) durant quaranta anys; cridat per Jahvé va tornar a Egipte, inicià l’Èxode amb els jueus i van vagarejar pel Sinaí quaranta anys més abans de penetrar en la Terra Promesa (Ex. 16,35; Nm 14,34; Dt 1,3 i 8,2). Mentrestant, i segons el profeta Ezequiel, Egipte també hauria patit com a castic quaranta anys de desolació (Ez 29,11).

Durant l’adaptació a la Terra Promesa, els israelites van gaudir d’un parell de períodes de quaranta anys de pau (Jt 3,11 i Jt 5,31) però també van romandre captius dels filisteus durant uns altres quaranta anys (Jt 13,1).

El penúltim dels Judges o cabdill de la confederació de tribus, Elí, va exercir el càrrec durant quaranta anys (1 Sa 4,18); i, ja assolida la monarquia, els regnats de Saúl, David, Salomó i Joàs van durar també quaranta anys.

I podríem considerar una derivació del valor del quaranta anys els quatre-cents⁶ anys (deu voltes quaranta) que figura en el Gènesi (15,13) per indicar el temps que els israelites estarien esclavitzats en Egipte, segons el vaticini fet per Jahvé a Abram⁷.

A causa del caràcter mitològic de molts d’aquests relats, és dubtós que eixos quaranta anys reflectisquen una cronologia exacta, sinó que més aïna s’han de considerar un sinònim de molts, o bé de plenitud, o advertència de canvi d’etapa.

No sabem si per influència bíblica o per altres raons, el fet és que els quaranta anys també s’han usat en altres camps com a tempus per avaluar el passat immediat.

Per posar-ne un exemple, acabe de revisar el llibre

“Fundamentos de la ciencia moderna” (*Background to modern science*; Ediciones Lauro; 1945). Es tracta d’un recull dels avanços científics més substancials de la primera meitat del segle XX comentats per autors capdavanters en els seus camps, alguns dels quals Premis Nobel (F. Aston, W. Bragg, Lord Rutherford); és a dir, ben allunyats de creences mitològiques. Doncs bé, el lapse temporal que van prendre per fer-ne un balanç dels avanços va ser, justament, de quaranta anys.

INDICE	
	Pág.
Introducción	7
I. LA FILOSOFÍA NATURAL GREGA Y LA CIENCIA MODERNA	11
por FRANCIS M. CRAWFORD, Profesor de Filosofía Antigua, de Cambridge.	
II. DE ARISTÓTELES A GALILEO	27
por SIR WILLIAM CECIL DAMPIER, Profesor del Trinity College y antiguo Secretario del Consejo de Investigaciones Agrícolas.	
III. CUARENTA AÑOS DE FÍSICA	45
por LORD RUTHERFORD (revisada y preparada para su impresión por J. A. Ratcliffe).	
IV. CUARENTA AÑOS DE FÍSICA CRYSTALÓGRAFICA	67
por W. L. BRAGG, Profesor de Física Experimental, de Cambridge.	
V. CUARENTA AÑOS DE TEORÍA ATÓMICA	79
por F. W. ASTON, Miembro del Trinity College, de Cambridge.	
VI. CUARENTA AÑOS DE ASTRONOMÍA	97
por SIR ARTHUR EDDINGTON, Profesor de Astronomía, de Cambridge.	
VII. CUARENTA AÑOS DE FISIOLÓGIA Y PATOLOGÍA (Beau-mont, Pavlov y otros después de ellos)	117
por JOHN A. KYLE, Profesor de Física, de Cambridge.	
VIII. CUARENTA AÑOS DE PARASITOLOGÍA Y MEDICINA TROPICAL	135
por G. H. F. NUTTALL, Profesor emérito de Biología, de Cambridge.	
IX. CUARENTA AÑOS DE TEORÍA EVOLUCIONISTA	151
por R. C. PUNNETT, Profesor de Genética, de Cambridge.	
X. CUARENTA AÑOS DE GENÉTICA	175
por J. B. S. HALDANE, Profesor de Biometría del University College, de Londres.	

El mateix interval, idoni per avaluar i redibuixar nous horitzons, el va fer servir l’Església catòlica en revisar la qüestió social. L’any 1891 el papa Lleó XIII havia promulgat l’encíclica *Rerum Novarum* (“Sobre les noves realitats”) dirigida a establir la doctrina social de l’Església⁸. Quaranta anys després el papa Pius XI va entendre que calia fer-ne un balanç i per actualitzar el magisteri de l’Església i va publicar una encíclica amb el nom de, justament, *Quadragesimo Anno* (“En el quaranté any”).

Més enllà d’aquests exemples de pes, unes altres quadregèsimes tenen caràcter més aïna anecdòtic. Així, a Manresa, cada 40 anys canvien davant notari el tub que conté les presumptes cendres de sant Fruitós, santa Agnès i sant Maurici, les relíquies dels quals estan a la cripta de la Seu.

La crisi dels quaranta anys. Nova vida i nous reptes

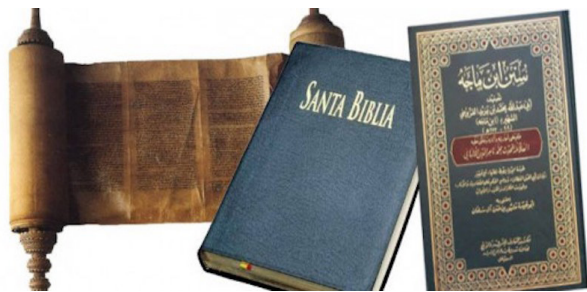
Assolir els quaranta anys, ser un quadragenari o quarantí, representa molt sovint una crisi existencial en què es pren consciència (en negatiu) del propi envelliment; així ho recull la dita «Als quaranta anys, els darrers banys», equivalent a la castellana «De los cuarenta p’arriba no te mojes la barriga». I els oftalmòlegs t’adverteixen que la presbícia, la vista cansada comença, si fa no fa, als 40 anys.

Per contra, cal considerar que *Life begins at forty* (La vida comença als quaranta –anys–); potser en la mesura que eixa edat representa el fulcre que permet que el braç de la palanca de la joventut pugua alçar pesos i responsabilitats de més envergadura. Una maduresa que, gràcies a tindre menys objectius i desitjos típicament juvenívols, permet abordar amb més serenitat nous reptes vitals i col·lectius.

Tant si representa una crisi psicològica com una maduresa assumida, el fet és que hi ha una mena d'acord social per donar rellevància a l'assoliment d'eixos anys; així, a Castalla (la Foia de Castalla), se celebra la festa d'"els quintos dels quaranta", on els hòmens d'eixa edat són els protagonistes.

Les nostres matrius culturals, la història i la mitologia jueves i les seues derivacions, el cristianisme i l'islam –les religions abrahàmiques o d'El Llibre– ofereixen exemples d'eixa confiança social en la maduresa representada pels quaranta anys.

Segons la Bíblia, va ser als quaranta anys quan Isaac es va casar amb Rebeca (Gn 25,20); dels dos fills que van tindre, Esau (o Edom Idumea, al sud de Judea) i Jacob (o Israel, Gn 32,29), el primogènit es casaria també als quaranta anys (però amb dues dones, les hitites Judit i Basmat, Gn 26,34). Va ser als quaranta anys quan Moisès va assolir consciència de ser jueu (Ac 7,23). Era eixa l'edat que tenia Josué (Jos 14,7) quan va ser enviat a explorar la Terra Promesa. I la mateixa quan Ixbóixet, el fill del primer rei, Saúl, va ser nomenat rei (2 Sa 2,10).

El Talmud⁹, codi civico-religiós del judaisme, conté un llibre, el *Tractat (d'ètica) dels pares* o *Pirkei Avot*, on es diu que als quaranta anys la persona passa d'un nivell de saviesa al següent, la binà o enteniment més profund que li permet transitar entre temes aprenent de cadascun per reforçar el coneixement dels altres.

De fet, no és fins que assoleix els quaranta anys que un aspirant pot accedir a la reflexió mística sobre la Bíblia i el judaisme que anomenem càbala. Perquè és aleshores quan, segons el cabalistes, ha arribat a l'etapa en què ja no depèn de l'opinió dels demés per sentir-se bé amb si mateix.

En la tradició de l'Islam va ser als quaranta anys d'edat quan Mahoma va rebre la revelació de l'Arcàngel Gabriel¹⁰, el qual li ordenà –en nom d'Al·là, clar–, seguir els ensenyaments de la religió mono-teïsta de Abraham¹¹.

Uns altres quaranta cronològics

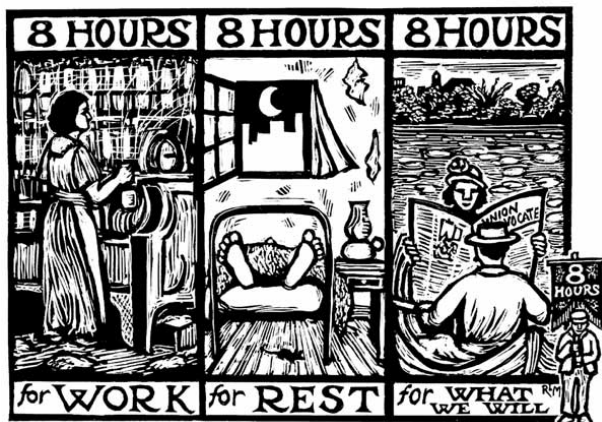
Tot i que es tracta d'una casualitat, el nombre mitjà de setmanes d'embaràs és de quaranta setmanes a partir del darrer període menstrual de la dona. Però, més enllà d'eixa casualitat sí que hi ha uns altres períodes temporals de caràcter cultural, tant laic com religiós, que tenen el quaranta com a referent.

Així, uns actes litúrgics propis dels darrers dies de la Setmana Santa són els anomenats quaranta hores¹², recordatoris del temps que Jesús va romandre en el sepulcre abans de ressuscitar, segons el càlcul fet per sant Agustí d'Hipona en el s. V¹³.

A Altea, Vilajoiosa (la Marina Baixa) i més llocs, les quaranta hores se celebraven per carnestoltes; i des del diumenge fins el dimarts anteriors a la quaresma quedava exposat el Santíssim Sagrament en desgreuge pel excessos pagans d'eixos dies.

En l'imaginari dels treballadors la setmana laboral de quaranta hores ha sigut una de les conquestes més reeixides: vuit hores cada dia i cinc dies cada setmana.

Una conquesta que va anar per fases: primer es van aconseguir les vuit hores laborables diàries, un triomf relacionat amb la celebració (a partir de 1890) del Dia internacional del treballador, l'1 de maig, una suplantació de l'1 de maig floral¹⁴, celebració antiquíssima destinada a celebrar l'arribada de la primavera, quaranta dies després de l'equinocci vernal!

Anys més tard, el 1938, la cambra legislativa dels EUA va establir la llei federal coneguda com a *Fair Labor Standard Act* (Llei de normes laborals justes) que establí dos dies de descans setmanal¹⁵ i cinc dies laborables de vuit hores: ¡ quaranta hores!

En un altre ordre de coses, als EUA s'exigeix haver cotitzat almenys quaranta trimestres (*quarters*) per tindre dret a una pensió de jubilació.

Com una mena de paracronologia, la dita ja les quaranta! equival a deshores, és a dir, a una hora intempestiva. I també representa un indeterminat cronològic l'expressió anglesa *forty winks* (quaranta picades d'ullet), indicadora d'una dormida breu, una becadeta regeneradora.

Els quaranta com a grup humà

Des del punt de vista social, determinades institucions i agrupacions han tingut en el quaranta un element idiosincràtic.

En seria el cas del (en vènet) *Tribunai de a Quarantina* o, simplement, *Quarantia*, fundat el 1179 a l'antiga República de Venècia¹⁶. També són de destacar els *Quarante Immortels*, nom sota el que s'agrupen els il·lustres membres de l'*Académie française*.

En l'àmbit religiós tindriem els quaranta màrtirs de Sebaste (festa el 10 de març).

El número ha quedat immortalitzat en el conte més famós de *Les mil i una nit*¹⁷: *Alí Babà i els quaranta lladres*; i en un altre de menys conegut, el de l'esclava Zumurud i els quaranta malfactors que volen violar-la.

Cartell publicitari de la pel·lícula "Alí Babà i els quaranta lladres" (1944)

En el sistema filosòficoreligiós panjabí del sikhisme es venera una dona, **Mai Bhago**, que en la guerra contra el mogols va encapçalar els quaranta alliberats (**Chali Mukte**), que l'any 1705 van patir una mort èpica en batalla.

Una batalla com la protagonitzada al sud d'Itàlia // *Cavaliere dei Quaranta* en el s. XI, alliberant la ciutat de Salern al front del seu estol de normands; més tard, la família *dei Quaranta* hi va fundar l'església dels quaranta màrtirs i el *Casale Quaranta*.

Escut d'armes de la família salernitana del Quaranta.

En el yazidisme, una religió monoteïsta de certes comunitats kurdes, el temple principal és el de Txermera, paraula que significa quaranta hòmens, que se suposa que estan colgats en el cim de la muntanya on està erigit el temple.

Al *Grand National*, la carrera eqüestre d'obstacles més important del Regne Unit, el nombre màxim de genets és de quaranta.

Com són quaranta les peces musicals que ocupen el palmarès radiofònic de *Los 40 principales* (ara, simplement, *Los 40*).

El quaranta en els jocs i els esports

Hi ha jocs i esports en què el quaranta pot representar la culminació i victòria, o l'anunci de què en el moment immediatament posterior se la pot aconseguir.

En els jocs de cartes quaranta i subhastat, assolir quaranta punts equival a guanyar la partida. I també en el tuti, on és eixe el nombre de punts que guanya qui aconsegueix reunir el rei i el cavall d'atot (del pal de trumfo); declarar que s'està en possessió d'aquesta basa es diu cantar les quaranta, que figuradament també ha passat a significar cantar-li a algú la veritat.

En determinats jocs de pilota el quaranta també té una importància especial. Així, en el tennis, la seqüència de múltiples del 15 (15, 30, 45 i 60 o joc; una reminiscència del sistema sexagesimal?¹⁸), és substituïda per una altra en què el 45 és suplantat per

un significatiu 40 que anuncia l'eventual proximitat a la victòria¹⁹. I el mateix passa en la pilota valenciana²⁰ (on el 40 també es coneix com "val"), la qual cosa ha originat la parèmia desafiant de «li done quaranta i ratlla», un oferiment de molt avantatge al contrari ja que es confia en les pròpies forces i superioritat per a remuntar una situació en que aparentment s'estaria a punt de perdre²¹.

Joc de pilota (1881), de Josep Bru i Albinyana

En eixe derivat del rugbi europeu que és el futbol americà, la selecció de velocistes es fa mitjançant una prova d'esprint dita «de les quaranta iardes» (36,58 m).

Quaranta són les caselles en un tauler estàndard del joc de Monopoly.

I, tot i no ser pròpiament uns jocs, en el tarot hi ha quaranta arcs menors; i en la càbala el número quaranta representa els quatre costats del món, cadascun dels quals conté els deu sefirot o poders esotèrics.

El quaranta numèric en altres religions

En algunes religions orientals també fa acte de presència el quaranta. Així, en l'hinduisme hi ha oracions populars que consisteixen en quaranta cobles o estrofes, shloka o doha; la més comuna és l'*Hanuman Chalisa*, que literalment vol dir «quaranta txaupais o versos sobre Hanuman» (el déu simi, una de les divinitats més importants del panteó hindú).

En el budisme, la meditació Visuddhimagga ofereix quaranta temes sobre els que reflexionar.

En el sikhisme, la darrera de les cinc oracions diàries de l'*Anand Sahib* té quaranta versos; i el quaranté s'ha de llegir sempre que acaba qualsevol cerimònia sikh.

En el judaisme, quan una persona es torna impura ha de submergir-se en un bany ritual en una cambra anomenada micvé²² on hi ha una banyera de quaranta seàs (una mesura bíblica equivalent a 331,776 l) i per la que ha de circular aigua neta.

Dins també del món judaic, el Deuteronomi (25,3) estableix que en cas de plet entre dues persones el culpable siga fuetejat per tal de dur-lo al punt de canvi i expiació, però amb un màxim de quaranta assots, perquè més es consideraria humiliant²³.

Les quaranta esglésies (*Kirk Kilise*, en turc) fa referència a la quantitat de temples que hi havia a la costa oest de la Mar Negra, a la Tràcia oriental, abans de la conquesta otomana. Eixa regió, prop de la frontera amb Bulgària, s'anomena Kirklareli, la terra dels quaranta, al·lusió a aquelles quaranta esglésies o bé a la llegenda de quaranta guerrers enviats pel soldà Murat I (s. XIV) a conquerir la regió.

Els quaranta en arquitectura, construcció i decoració

En l'edat antiga el vaixell més gran que es va construir, a Egipte, va ser el Tessarakonteres (quaranta remos o, simplement, quaranta), un catamarà gegant de Ptolemeu IV Filopàtor (s. III a. C.) amb quatre mil remers a bord.

A Catalunya i la Franja de Ponent (administrativament d'Aragó) es feia servir com a mesura per a bigues de construcció el quaranté, peça de fusta de quaranta pams de llargària amb un escaire de tres pams de taula (ample) per dos de cantell (alt).

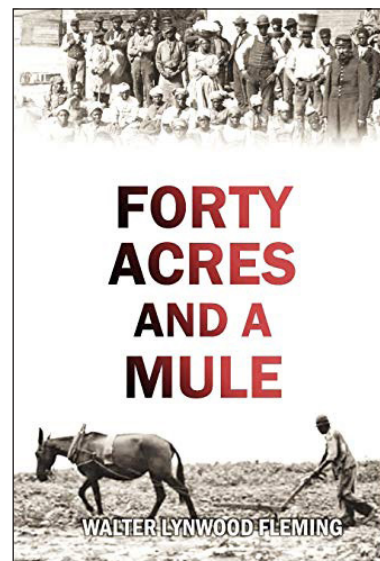
Un dels primers exemples d'arquitectura modular va ser l'abadia benedictina suïssa de Sant Gall (*Sankt Galen*), fundada el s. VIII. Va ser dissenyada de tal manera que continguera els números mágicosagrats 3, 4, 7, 10, 12 i ¡40!²⁴

Els quaranta en història econòmica

Durant l'edat mitjana, els quarenté o quarentenum era un impost corresponent a la quadragèsima part de les transaccions de productes; impost que va perdurar a molts llocs de Catalunya fins el segle XVII.

L'any 1430 es va instaurar a Anglaterra l'estament conegut com a *forty shilling freeholder*, que agrupava els propietaris amb rendes d'un mínim de quaranta xílincs (2 £) lliures de càrregues i que eren els únics amb dret a vot.

Als EUA, a punt d'acabar la Guerra de Secessió americana (1861-1865) es va dictar una ordre de camp per oferir als esclaus alliberats *forty acres and a mule*, és a dir una parcel·la de quaranta acres²⁵ i un animal de tracció que els permetera subsistir.

Les matemàtiques del quaranta

Tant si es fa de forma conscient com automàtica²⁶, en múltiples facetes de l'activitat humana hi ha números que es repeteixen en moltes cultures. En uns casos serà per les propietats matemàtiques, com seria el cas del 12 com a múltiple simultani de l'1, 2, 3, 4 i 6²⁷; o el 60 com a múltiple dels 6 primers números de 1, 2, 3, 4, 5, 6; etc. En uns altres per raons potser astronòmiques (els 7 dies d'un quart de Lluna), climàtiques o biològiques (ja ho vam veure en la reiteració dels 40 dies).

Dit això, ¿hi ha alguna propietat matemàtica en el número quaranta que ens permeta explicar la seua proliferació en cultures i èpoques com les que hem vist? Aproximem-nos-en.

Des d'un punt de vista matemàtic es tracta d'un número natural; enter; positiu; compost (no primer; 2³·5); abundant (els seus divisors -1, 2, 4, 5, 8, 10, 20, 40-, sumats -90-, superen al mateix número); semi perfecte (és igual a la suma d'alguns dels seus divisors: 2+8+10+20); i octogonal (representat per punts equidistants, forma tres octògons semiconcèntrics de 8, 13 i 19 punts). De tot això no en trac cap idea de què podrien significar eixes propietats per a la rellevància cultural del quaranta.

Em sembla més interessant, però, que el quaranta és igual a la suma de les quatre primeres potències del tres: 3⁰+3¹+3²+3³ = 1+3+9+27 = 40; i, sobretot, que fent sumes i restes d'eixes potències de 3, ixen tots els números compresos entre l'1 i el 40. És d'aplicació, això, a algun aspecte de la vida quotidiana, en la construcció o en el repartiment de bens, etc.? Ho ignore. I potser caldria investigar-ho per, entre altres coses, entendre la ubiqüitat cultural d'eixe número.

Etnomatemàtica i sinestèsies

L'any 1984, l'expert en història i didàctica de les matemàtiques Ubiratàn d'Ambrosio, brasiler, va proposar el concepte d'etnomatemàtica, que entenia com l'estudi de les matemàtiques que es practiquen en diferents cultures; o, en altres paraules, com estes interpreten i fan servir els números i altres idees matemàtiques destinades a realitzar activitats comunes a tots els grups humans, com comptar, agrupar, repartir, mesurar, localitzar, modelitzar... Unes matemàtiques que, tot siga dit, solen ser útils tot i que ens costa d'entendre quan només ens basem en les «nostres» actuals. I paga la pena dedicar esforços a bastir ponts que puguen facilitar la mútua comprensió, també matemàtica, entre les diferents societats, la nostra inclosa.

Perquè incentivar el diàleg entre els coneixements, les creences i la vida afavoreix la generació d'espurnes que estimulen a saber cada vegada més i en més camps; i així ajudar a crear nous coneixements mitjançant les interrelacions entre camps²⁸ que a priori poguera semblar que tenen poca cosa en comú. Que és del que, en el fons, tracta aquesta secció, SINESTÈSIES.

Notes

- 1 https://drive.google.com/file/d/1e1TC03TNRhR3Yz_F6eYOdYASxl-QHK8H_/view
- 2 <https://drive.google.com/file/d/1VfuP69aRdMgvzBj2zxRqxUCgQmYHJR9Q/view>
- 3 <https://dualdeu.files.wordpress.com/2020/12/dualdeu1905-1.pdf>
- 4 <https://espores.org/etnobotanica/el-calendari-i-les-plantes-maig-el-mes-de-les-flors/>
- 5 Per la facilitat d'accés informàtic faré servir la Bíblia interconfessional catalana <https://www.biblija.net/biblija.cgi?l=ca>
- 6 El quatre-cents també figura en l'expressió francesa *faire les quatre cents coups* equivalent a passar-se de la ratlla, i que serviria de títol per a la pel·lícula de François Truffaut *Les 400 coups* (1959) en al·lusió a les contínues transgressions del protagonista.
- 7 Serà a partir de Gn 17,5 quan Abram canviarà el nom, a instàncies de Jahvé, per Abraham.
- 8 S'hi alertava sobre les dures condicions que patien les classes treballadores i exhortava a la recerca d'acords pacífics entre capital i treball.
- 9 *El Talmud* és un recull de discussions rabíniques sobre lleis jueves, ètica, costums i tradicions, dites, paràboles, històries i llegendes. Es va elaborar entre els segles V i III aC.
- 10 <https://revistasao.cat/mite-religions-i-art-sant-gabriel-missatger-de-deu/>
- 11 Patriarca a qui l'Alcorà dedica, tota una sura, la 14, a més de diversos versets o aleies.
- 12 Des del seu origen, a la ciutat dàlmata de Zara en el s. XIII, aquesta manifestació litúrgica (quadraginta horarum) es va expandir a Venècia i a Milà i des d'aquestes diòcesis, les més grans de l'església occidental, a tot Europa.
- 13 Agustí d'Hipona (a Algèria) es considera, més enllà de la teologia, un dels pensadors fonamentals en la història occidental. En *De Civitate Dei contra paganos* 4,6-10 i en *De Trinitate* 4,6. El càlcul el basava en què des del divendres a l'hora nona (les 3 de la tarda) mor Jesús (Lc 23,44-46) i tres dies després, en clarejar el diumenge (Mt 28,1), que Agustí suposa que són les 7 del matí, Jesús va ressuscitar. En total, quaranta hores. Per a reforçar la seua suposició, el bisbe d'Hipona argumenta: «ningú, per nici que siga, no gosarà afirmar que eixe número manca de significat en l'Escltura».
- 14 <https://espores.org/etnobotanica/el-calendari-i-les-plantes-mes-flors-al-mes-de-maig/>
- 15 En això va tindre molta importància el fet que a Nova York, la capital econòmica dels EUA en aquella època, hi havia molts jueus, treballadors qualificats, que sistemàticament lliuraven el dissabte per raons religioses, a més dels cristians que ho feien el diumenge.
- 16 Amb funcions política i de Tribunal Suprem; herència dels quaranta electors triats a l'atzar que inicialment (des de 1172) triaven el dogo o dux (en vènet, *doxe*) de Venècia.
- 17 Al s. IX, Muhàmmad ibn Abdús al-Jahxyari va compilar i traduir a l'àrab un recull de contes transmesos oralment en persa i atribuïts a Xahrazad (*Sherezade* per als anglosaxons), la fantasiosa amant del sultà o soldà persa Xahriar. A eixe recull se li va dir *Les mil i una nits*.
- 18 <https://www.pilotaviu.com/opinio/8113/per-que-es-compta-amb-quinzes-en-la-pilota-valenciana>
- 19 Una puntuació de 40-40 (tres punts cadascun) s'anomena *deuce* (els dos), moment en què un jugador ha de sumar dos punts consecutius per guanyar la partida.
- 20 <https://pilotadidactica.com/puntuacio/>
- 21 *Diccionario de Altea y sus cosas*. Ramón Llorens Barber. Ajuntament d'Altea. 1983.
- 22 Actualment, als Països Catalans n'hi ha dos, de micvè, a Altea (la Marina Baixa) i a Barcelona. A Espanya també n'hi ha a Madrid, Màlaga i Torremolinos. A Besalú (la Garrotxa, Girona), s'ha descobert un de medievals, del s. XII, connectat al riu Fluvià.
- 23 Per això Pau de Tars (Sant Pau), ciutadà romà, deia: "cinc vegades he rebut dels jueus els quaranta assots menys un" (2 Co 11,24).
- 24 *La antropología de los números* (1993), de Tomas Crump. Alianza Universidad, pg. 228.
- 25 Unes 20 hectàrees (24 camps de futbol); l'ordre va ser revocada pel successor de Lincoln, Andrew Jackson.
- 26 Acabat ja aquest article he rebut notícia de la recent edició del llibre *Mons humans, mons naturals* que em sembla ben interessant tant per la temàtica com per l'autor, l'excel·lent naturalista valldalibaidi Josep Oltra. Es tracta d'una recopilació de textos curts que tenen com a protagonistes diferents components de la natura i gent del món rural. Doncs bé, per a la meua sorpresa -i no exclo la casualitat- el nombre de textos és de quaranta!
- 27 I que, p.ex., permet fer grups de 12 (caps de ramat, i també ous, caragols, magdalenes, rotllets...) que posteriorment es poden repartir entre diferents nombres de participants sense haver de partir/trencar els elements.
- 28 <https://metode.cat/revistes-metode/seccions/sociocologia/paradigma-folch.html>